

Het C-jaar: Lucas onder de loep

Het jaar 2018-2019 is volgens het leesrooster een C-jaar. In dit jaar is dus het Lucasevangelie de rector, het leidinggevende evangelie. In zo'n jaar komt vooral het Sondergut-materiaal van Lucas voor het voetlicht.¹ Daar worden die perikopen/passages mee bedoeld die alleen in het Lucasevangelie voorkomen. Je vindt ze dus niet in het Marcus-, Matteüs- en/of Johannesevangelie.

Sondergut van Lucas

De *Sondergut*-passages horen tot de meest bekende verhalen van de evangeliën: de lofzang van Maria, het Magnificat (1,46-55); de lofzang van Zacharias, het Benedictus (1,68-79); het kerstevangelie (2,1-20); de twaalfjarige Jezus in de tempel (2,40-52); gelijkenissen zoals van de barmhartige Samaritaan (10,25-37), de verloren zoon (15,11-32), de onrechtvaardige rechter (18,1-8) en de farizeeër en de tollenaar (18,9-14) en wonderverhalen als die van de wonderbare visvangst (5,1-11) en de opwekking van de jongeman van Naïn (7,11-17)². Verhalen die hier niet ongenoemd mogen blijven, zijn die van de rijke hoofdtollenaar Zacheüs (19,1-10) en de Emmaüsgangers (24,13-35). Deze gedeelten blijven ook bekend, omdat ze eens in de drie jaar in de liturgie gelezen worden. Het zijn stuk voor stuk prachtige verhalen die beslist literaire hoogstandjes genoemd mogen worden.

'En het geschiedde'

Een lezer/hoorder van de synoptische evangeliën kan elk evangelie makkelijk herkennen door een woord dat daarin telkens terugkomt. Het karakteristieke woord van Marcus is 'gelijk' (Gr. *euthus*), dat 42 keer voorkomt. Het Matteüsevangelie is te herkennen aan het veelvuldig (81 keer) voorkomende woordje 'toen' (Gr. *tote*). Het Lucasevangelie is herkenbaar aan de zegswijze 'En het geschiedde' (Gr. *kai egeneto/egeneto de*). De uitdrukking komt 39 maal voor. Voor alle duidelijkheid: dat geldt voor de Griekse tekst, want in de meest recente vertalingen als de Bijbel in Gewone Taal, de Nieuwe Bijbelvertaling en de Willibrordvertaling komt deze zegswijze niet meer voor. De lezer kan daardoor ook niet meer de hebraïserende dan wel Septuaginta-stijl zien die Lucas in zijn evangelie hanteert. De uitdrukking kan in het Lucasevangelie op verschillende manieren functioneren, maar een groot aantal keren staat deze zegswijze aan het begin van een wat grotere verhaaleenheid, zoals in sequentie 3,21-9,50, zie 3,21-4,44; 5,1-6,11; 6,12-7,10; 7,11-50; 8,1-21; 8,22-9,17; 9,18-50.³

Het parallellisme

Een stijlverschijnsel dat buitengewoon karakteristiek voor de bijbelse poëzie is, is het parallellismus membrorum; denk aan de psalmen. Maar we kennen het ook in bijbels proza; het boek Jona is daar een prachtig voorbeeld van: A 1,1-3; B 1,4-16; C 2,1-11 // A' 3,1-3a; B' 3,3b-10; C' 4,1-11. Het parallellisme is ook kenmerkend voor Lucas en wel op verschillende niveaus. Allereerst op boekniveau: Lucas en Handelingen der Apostelen. Ook op het niveau van de grotere verhaaleenheden (voorbeeld: 6,12-7,10 [woord] en 7,11-50 [werk] // 8,1-21 [woord] en 8,22-9,17 [werk]), van scènes (voorbeeld: 14,7-11 // 14,12-14) en van delen van scènes (voorbeeld: 18,35-40b // 18,40c-43) maakt Lucas gebruik van het parallellisme.

Man-vrouw

In dit verband wil ik nog op iets wijzen. Lucas mag bekend staan als iemand die veel aandacht heeft voor vrouwen, wat hij vaak doet is een man en vrouw naast elkaar plaatsen (T.K. Seim). Daarvan zijn in het Lucasevangelie veel voorbeelden te noemen. Ik noem er hier vier: zo staat Zacharias

¹ In mijn in april verschenen boek *Het Lucasevangelie onder de loep: Opbouw, stijl en theologie* (Middelburg 2018) bespreek ik diverse *Sondergut*-passages, waaronder Lucas 1,46-55; 2,40-52; 7,11-17; 10,25-37; 18,1-8 en 18,9-14, als ook een aantal *Sondergut*-thema's (barmhartigheid, reizen) van het Lucasevangelie.

² Zie mijn proefschrift *Aan de dode een wonder gedaan: Een exegetisch-hermeneutische studie naar de dodenopwekking in Lucas 7,11-17 in relatie tot 1 Koningen 17,17-24 en Vita Apollonii IV,45* (ACEBT Sup. Series 14), Bergambacht 2016). Zie in *Lucasevangelie onder de loep*, hst. 7, 8 en 9.

³ Zie voor mijn visie op de macrostructuur van het Lucasevangelie: *Het Lucasevangelie onder de loep*, hst. 1.

naast Maria (1,5-15 // 1,26-38), Simeon naast Hanna (2,25-35 // 2,36-38), de hoofdman van Kafarnaüm naast de weduwe van Naïn (7,1-10 // 7,11-17) en Jairus naast een naamloze vrouw (8,41-42 // 8,43-48). Het parallellisme heeft als oogmerk dat de lezer de twee elementen met elkaar vergelijkt. In het geval van de man-vrouw parallellie komt de vrouw er diverse malen veel positiever vanaf dan de man.

Johannes en Jezus

Jezus is het hoofdpersonage van de evangeliën. Hoewel dit ook geldt voor het Lucasevangelie, is met dit evangelie wel iets bijzonders aan de hand. Lucas vertelt niet het verhaal van Jezus' leven, maar ook dat van Johannes. Daarin verschilt hij van de andere evangeliën. Lucas vertelt namelijk niet alleen het openbare optreden van Johannes, maar heel zijn leven vanaf het begin: zijn geboorte (1,57-79) tot aan zijn dood: zijn onthoofding (9,9). Hij doet zelfs meer dan dat: hij vertelt ook het feit dat zijn ouders, Zacharias en Elisabet, zijn geboorte vanuit de hemel aangezegd krijgen (1,5-25). Wat de evangelist doet, is de twee levens afwisselend in parallellie aan de lezer presenteren.⁴

A	1,5-25	aankondiging van de geboorte van Johannes
A'	1,26-56	aankondiging van de geboorte van Jezus
B	1,57-80	Johannes' geboorte, besnijdenis, naamgeving, profetische uitspraken, groei
B'	2,1-52	Jezus' geboorte, besnijdenis, naamgeving, profetische uitspraken, groei
C	3,1-20	openbaar optreden van Johannes de Doper tot zijn gevangenneming
C'	3,21-24,54	openbaar optreden van Jezus van Nazaret tot zijn verrijzenis

Het begin van Jezus' optreden

Meestal wordt Lucas 4,16-30 gezien als het programmatisch begin van Jezus' optreden. Er is echter meer reden om het verhaal van Jezus' doop (3,21-22) te beschouwen als het begin van zijn optreden, en 4,16-30 te zien als een programmatische uitwerking van dat eerste optreden.⁵ Wat Lucas in aansluiting op 3,1-20 wil zeggen, is: Herodes mag Johannes dan opgesloten hebben, daarmee is aan Gods werkzaamheid nog geen einde gemaakt. In en met het optreden van Jezus begint hij iets (koninklijk) nieuws, maar ook de profetische lijn van Johannes wordt voortgezet. Je mag hem met recht een 'profetische messias' (J.D. Kingsbury) noemen.

Nico Riemersma

LITERATUUR

- N.A. Riemersma, *Het Lucasevangelie onder de loep: Opbouw, stijl en theologie*, Middelburg 2018.
- N.A. Riemersma, *Aan de dode een wonder gedaan: Een exegetisch-hermeneutische studie naar de dodenopwekking in Lucas 7,11-17 in relatie tot 1 Koningen 17,17-24 en Vita Apollonii IV,45* (ACEBT Sup. Series 14), Bergambacht 2016 (alleen nog bij de auteur te verkrijgen).
- N.A. Riemersma (red.), *Lucas & Handelingen* (ACEBT 29), Bergambacht 2014.
- J. de Heer, *Lucas / Acta. Deel I-III*, Vught 2013.
- J.B. Green, *The Gospel of Luke* (NICNT), Grand Rapids & Cambridge 1997.
- T.K. Seim, *The Double Message: Patterns of Gender in Luke-Acts*, Nashville 1994.
- J.D. Kingsbury, Jesus as the "Prophetic Messiah" in Luke's Gospel, in: A.J. Malherbe e.a. (eds.), *The Future of Christology*. Fs. L.E. Keck, Minneapolis 1993, 29-42.

Dr. N.A. Riemersma (www.nicoriemersma.nl) is predikant in Den Haag-Zuidwest, docent Nieuwe Testament aan de cursus Theologie voor Geïnteresseerden Den Haag en oprichter van de Lucaswerkplaats, een studiegroep van Nederlandse en Vlaamse onderzoekers uit kerk en academie, die zich met Lucas-Handelingen bezighouden.

⁴ In *Het Lucasevangelie onder de loep* schenk ik aandacht aan de rol van Johannes de Doper. Zie vooral de hst. 11 ('Johannes de Doper in het Lucasevangelie'), hst. 2 ('De structuur van de ouverture: Lucas 1-2'), hst. 10 ('De vraag van Johannes de Doper: Lucas 7,18-23') en hst. 12 ('Elia, Johannes en Jezus').

⁵ Zie *Het Lucasevangelie onder de loep*, hst. 4 ('Het begin van Jezus' optreden').